

3. Старцев А. Суть дела /А. Старцев // Москва. – 1962. – №10. – С.217.
4. Грин Г. Суть дела /Грин Г. ; пер. с англ. Е. Голышевой, Б. Изакова. – М., 1961.
5. Оруэлл Д. Рецензия на «Суть дела» Грэма Грина / Д Оруэлл // „1984” и эссе разных лет. – М., 1989.

УДК 811.111'255.4 – 1

КОНЦЕПТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА В АНГЛОМОВНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Василенко Г.В., ст. викладач

Запорізький національний технічний університет

У статті розглядається проблема відтворення системи концептів поетичного дискурсу автора української культури в англомовному дискурсі. Здійснено зіставний аналіз поезій Василя Симоненка та їх англомовних перекладів, виконаних Андрієм Фрейшин-Чировським і Мартою Богачевською-Хомяк. До стилістичного аналізу паралельних текстів застосовано когнітивний підхід.

Ключові слова: концепт, образ, автор, культура, перекладач, трансформація, відповідник, зміст

Василенко Г.В. КОНЦЕПТЫ ГРАЖДАНСКОЙ ЛИРИКИ ВАСИЛИЯ СИМОНЕНКО В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ / Запорожский национальный технический университет, Украина

В статье рассматривается проблема воссоздания концептов поэтического дискурса автора украинской культуры в англоязычном дискурсе. Осуществлен сопоставительный анализ стихов Василия Симоненко и их английских переводов, выполненных Андреем Фрейшин-Чировским и Мартой Богачевской-Хомяк. К стилистическому анализу параллельных текстов применен когнитивный подход.

Ключевые слова: концепт, образ, автор, культура, переводчик, трансформация, эквивалент, смысл.

Vasilenko G.V. THE CONCEPTS OF VASYL SIMONENKO'S CIVIC LYRICS IN ENGLISH INTERPRETATION / Zaporizhzhia national technical university, Ukraine

The article deals with the problem of reproducing the concepts of a Ukrainian author's poetic discourse in English discourse. The comparative analysis of Vasyl Simonenko's poems and their English translations performed by Andriy M. Freishyn-Chirovsky and Marta Bohachevsky-Chomiak has been done. Cognitive approach has been used in the stylistic analysis of the parallel texts.

Key words: concept, image, author, culture, interpreter, transformation, equivalent, content.

В умовах формування культурологічної парадигми в лінгвістиці стає помітним інтерес науковців до перекладів поезії, а також тенденція перекладознавчих досліджень до інтеграції з іншими дисциплінами гуманітарного циклу. У перекладознавстві відбувається зближення двох ізольованих раніше підходів, що пов'язано з переглядом відношень між мовою і культурою. Спільною платформою стала семіотика з її поглядом на переклад як процес безкінечного семіозису. Розуміння перекладу як тексту, що залежить від перекладу, замінюється уявленням про переклад як «нове життя» оригіналу, з'являється поняття «міжмовного простору», в який потрапляє переклад [1, с. 124].

Лірична поезія є тим видом мистецтва, що найвиразніше відображає характер і духовні цінності культури, тобто є художнім відбитком картини світу певного етносу. Система концептів у картині світу окремої мовної спільноти знаходить своєрідне відображення в індивідуальній картині світу митця. Ю.С. Степанов тлумачить концепт, з одного боку, як «згусток культури в свідомості людини», а з іншого, як засіб входження людини в культуру і впливу на неї [2, 43]. Концепт – це багатогранне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна сторони [3, с. 109].

У перекладознавчому дослідженні художніх творів окремого автора доцільно застосувати лінгвокогнітивний підхід, який здійснюється в напрямку від індивідуальної свідомості до культури, тоді як лінгвокультурний – від культури до індивідуальної свідомості [4, с. 32]. Це дасть змогу виявити, як авторська концепція світосприймання об'єктивується в іншій культурі через індивідуальну свідомість перекладача. Лінгвокогнітивний підхід до перекладів поезії спрямований на аналіз образного відтворення системи концептів автора.

Метою даної роботи є виявлення особливостей відтворення системи концептів лірики Василя Симоненка в англомовному перекладі. Оскільки образ є формою буття концепту в художньому дискурсі, то систему концептів автора можна визначити на основі біографічних і критичних джерел та власне поетичних творів за типологічною класифікацією образів, яка включає три рівні: об'єктний (образи зовнішнього світу), суб'єктний (концепти внутрішнього світу людини) і виражальний (стилістичні засоби, синсемантична образність) [5, с. 140].

Василь Симоненко (1935 – 1963) був першим у плеяді поетів-шістдесятників, який приніс нове поетичне слово, сповнене правди, краси і думки. Критики відзначали «гуманістичну тональність», демократичність і ширість його поезій [6, с. 294; 7, с. 7; 8, с. 225; 9, с. 36]. Сам поет виражав своє розуміння поезії так: «Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки. Що то за простір, коли в ньому не можна рухатися? Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія – це прекрасна мудрість» [8, с. 199]. Його безкомпромісний тон, традиційний стиль і глибока любов до України нагадують Т.Г. Шевченка. Недивно, що по смерті він став культовою постаттю для молодих українців [10, р. 71]. В.А. Симоненко був новатором у сфері художніх ідей і традиціоналістом у сфері художніх форм. Центральна патріотична тема його лірики органічно поєднана з гуманістичною ідеєю самоцінності і неповторності людського «я».

Англомовні переклади творів Василя Симоненка виходили на сторінках періодичного видання «Ukrainian Canadian», у поетичній збірці «Four Ukrainian Poets: Drach, Korotych, Kostenko, Symonenko», в антології української радянської поезії [9; 11; 12]. У 1975 році в США англомовні переклади автора вийшли окремою збіркою під назвою «Гранітні обеліски» – “Granite Obelisks” [13].

Автор збірки перекладів, Андрій Фрейшин-Чировський, на той час студент Українського Католицького університету в Римі, виховувався в США, писав власну лірику українською і англійською мовами. Ідея перекладу українських поетів була запропонована редакцією видань *Svoboda* і *Ukrainian Weekly*. Допомогу в перекладі молодому автору надавали батьки. Перекладач дотримувався реалістичного методу відтворення, але, як він сам зазначав, в деяких випадках пожертвував точним значенням, аби відобразити силу й емоцію авторських волевиявлень, оскільки почуття в поетичному перекладі важливіше за дослівність [13, р. 12]. В. Коптілов свого часу наголошував на тому, що перекладач може розраховувати на успіх своєї праці, коли він правильно визначить стильову доміную оригіналу, вловить взаємозв'язок між мікрообразами першотвору, відчуває інтонацію автора і розуміє багатозначність образного слова [14, с. 10]. Домінанта є своєрідним ключем для досягнення творчої мети, в результаті чого твір однієї мови «оживає» в іншій. Домінантою лірики українського автора є саме сила і свобода почуття.

У поетичній картині світу Василя Симоненка виділяються концепти зовнішнього світу – Україна, народ, лихі люди. Концепти внутрішнього світу включають гідність, жертвність, самотність, свободу. Особливостями авторського стилю є тяжіння до народнопоетичної традиції, вживання алегорії, антитези, гіперболи, паралелізмів, повторів, оксиморону, іронії, художнє застосування особових займенників і афористичність.

Образ України у В.А. Симоненка споріднений з образом матері. Твір «Задивляюсь у твої зіниці», який написано у формі звертання сина до матері України, став не лише одним із кращих у доробку автора, але й знаковим твором епохи. В англомовному перекладі А.Фр.-Чировський дає творові назву “Filia” (синівське) з метою експлікації месіянської ідеї твору, де вжито засіб персоніфікації. Розглянемо далі окремі уривки з твору: *Задивляюсь у твої зіниці, // Голубі, тривожені, ніби рань. // Крехнуть з них червоні блискавиці // Революції, бунтів і повстань. – I peer intently in your eyes, // As blue and frightening as the fire's core; // And from within a scarlet lightning flies – // The light of riots, revolts, and war* [13, р. 38-39]. Строфу відтворено частковим калькуванням, де фольклорну реалію *зіниці* замінено на *eyes* (засіб модуляції), порівняння *рань* замінено експресивним *fire's core* (серцевина вогню).

Ставлення ліричного героя до рідної землі передає піднесений настрій звертань і порівнянь, що виражають урочистість, захоплення, поклоніння і відданість: *Україно! Ти для мене диво! // І нехай пливе за роком рік, // Буду мамо, горда і вродлива, // З тебе чудуватися повік. – Ukraine! You are truly a marvel; // And may the timeless ages flow // My proud and gracious, handsome mother, // For me your wondrousness but grows* [13, р. 38-39]. У цій строфі порівняння *диво* (marvel) підсилено лексемою *truly* (насправді), епітет *вродлива* відтворено двома словами *gracious* (добра) та *handsome* (гарна), що не суперечить манері автора вдаватися до вживання плеоназмів. Другий і четвертий рядки строфи відтворені перифразуваннями, що передають настрій першотвору.

В інтерпретацію образу матері України включені концепти внутрішнього світу автора, серед яких найвиразніше проступає жертвність, особливо у формі таких відвертих декларативних висловлювань: *Ради тебе перли в душі сію. // Ради тебе мислю і творю. // Хай мовчать Америки й Росії, // Коли я з тобою говорю. – For you I sow pearls in my spirit, // For your sake is all that I think and I do – // May Russias and Americas be silent // When I elect to speak with you; Я проллюся крапелькою крові // На твоє священне знамено! – I'm determined to sprinkle your sanctified banner // At least with a drop of my blood* [13, р. 38-39].

А. Фр.-Чировський наслідує волю автора, вдаючись переважно до перифразування і часткового калькування при відтворенні основних компонентів образу з метою передачі ідеї твору, що нерідко супроводжується лінійним розгортанням. Окремі компоненти образності, що мають народнопоетичну основу й етнокультурну специфіку, стилістично нейтралізуються в тексті перекладу і звучать більш стримано: *Рідко, нене, згадую про тебе, // Дні занадто куці та малі. – The days are so often too stumpy and short. // So, rarely do I think of you.*

Фольклорну реалію *неня*, що використана у звертанні, вилучено в перекладі. При відтворенні плеоназму *куці та малі* вжито засіб стилістичної аналогії *stumpy and short*.

Експресивний епітет першотвору *битви споконвічний грюк* трансформовано в стилістично менше забарвлений вираз *the battle's endless noise* (нескінченний шум битви). Звертання до України *Ти моя розтука вікова* лінійно розгорнуто в *You are my millennial care and strife*, де емоційне слово *розтука* відтворено двома *care and strife* (турбота й боротьба), що подібно плеоназму і є однією з рис перекладацького стилю.

Твір написано п'ятистопним хореем, який надає ритму окриленості, зворушливості й піднесеного настрою. Ритмічним еквівалентом транслату стало максимальне наближення до кількості наголошених складів у віршовому рядку першотвору і передача кінцевих рим. Однак, хореїчна стопа трансформована в ямбічну, що впливає на звукову образність і додає дещо інших конотацій.

У громадянській ліриці автора розмежовуються поняття *народ* і *лихі люди*. Народ, до якого належить ліричний герой, оцінюється завжди позитивно, в той час як всі ті, хто завдає йому кривди, отримують суто негативну оцінку. Розглянемо далі зразок громадянської лірики В. А. Симоненка «Де зараз ви, кати мого народу?» – «Where are you now, oh torturers of nations?»:

Де зараз ви, кати мого народу? // Де велич ваша, сила ваша де? // На ясні зорі і на тихі води // Вже чорна ваша злоба не впаде. – Where are you now, oh torturers of nations? // Where is your Majesty; your power – where's it gone? // You will no longer have the quiet, sacred places // To lay unholy waste upon. Народнопоетичні епітети третього рядка замінено узагальненим ситуативним відповідником *the quiet, sacred places* (тихі, святі місця), що певним чином видає причетність автора перекладу до духовної сфери. В передачі конотації епітету чорна злоба вжито стилістичну синонімію: *unholy waste* (диявольський бруд).

При перекладі другої і третьої строф інтерпретатор вдався до транспозиції композиційних елементів, коли останнє речення третьої строфи поміняв із останнім реченням другої і пов'язав його зі змістом попереднього речення:

Народ росте, і множитья, і діє // Без ваших нагаїв і палаша. // Під сонцем вічності древніє й молодіє // Його жорстока й лагідна душа. – My nation grows, expands, is acting, // Without your whips, without your scorn. // It will outlive all those whose fortitude was lacking, // All those whom evil hordes had borne.

Народ мій е! народ мій завжди буде! // Ніхто не перекреслить мій народ! // Поцезнуть всі перевертні й прибуду // І орди завойовників-заброд! – My nation is! My nation lives eternally! // And no one will destroy my nation's life! // It constantly grows young internally, // Its soul with tenderness and fury rife.

Щоб донести до читача концептуальний зміст твору, якнайповніше відтворити взаємодію між суб'єктом і об'єктом образу, перекладач здійснює заміну деяких художніх деталей оригіналу. Так, лексему *палаша* замінено на *scorn* (зневага), що ясніше передає конотацію негативної емоції. Художні деталі, ідентифікатори концепту «лихі люди», які в дискурсі автора мають експресивні розмовні форми, в перекладацькій версії асимільовані до цільової культури описовим перифразом, що звучить стриманіше: *Поцезнуть всі перевертні й прибуду // І орди завойовників-заброд! – It will outlive all those whose fortitude was lacking, // All those whom evil hordes had borne* (Я переживу всіх тих, кому бракувало мужності, всіх тих, кого принесли злі зграї). У перекладі не відображено художню деталь *під сонцем вічності*, натомість увагу зосереджено на позитивній динаміці образу: перифрастична конструкція *It constantly grows young internally* (він постійно зростає молодий у душі) передає семантику антитези *древніє й молодіє*.

В останній строфі волевиявлення ліричного героя досягає найбільшої сили в гнівному звертанні до ворожих сил і в життєдайному пафосі до свого народу: *Ви, байстрюки катів осатанілих, // Не забувайте, виродки, нїде: // Народ мій е! В його волячих жилах // Козацька кров пульсує і гуде! – You! Bastard sons of torturers satanic! // Forget this not, you harvest of the mud: // My nation is, its vibrance is Titanic, // My nation's veins still throb with Kozak blood!* [13, p. 30-31].

Розмовний вислів *виродки* замінено описовим перифразом *you harvest of the mud* (породження багна), зміст культурно маркованого виразу *волячі жили* узагальнено зрозумілим пересічному читачеві *its vibrance is Titanic* (то є вібрація Титана). Епітет *волячі жили* є традиційно українським, бо віл – це і свійська тварина, колись дуже поширена в Україні, і сузір'я, під символічним впливом якого знаходиться країна. Образ вола є символом працьовитості, терпіння, впертості, проте може бути маловідомим для англомовного читача, тому перекладач використав семантично споріднений античний образ Титана.

Твір сповнений гніву й водночас романтичної віри у всеперемагаючу силу правди і добра. Сила емоційної і волонтактивної експресії в першотворі і його англомовній версії досягається вживанням емоційно забарвленої лексики, паралельних конструкцій, питальних і окличних речень.

Концепт *гідність* є складником творчого кредо автора й основою поведінки його ліричного героя в соціумі. У щоденникових записках автора є вислів: «Втрата мужності – це втрата людської гідності, котру я ставлю

над усе. Навіть над самим життям» [8, с.199]. Розглянемо далі зразки аналізу твору В.А. Симоненка «Я» – «І», в якому образна рефлексія концепту *гідність* актуалізує інші елементи системи в згорнутій формі і стверджує ідею цінності людської особистості та її право на вільний розвиток:

Він дивився на мене **тупо**, // **Очицями повними блекоти**: // Дарма ти себе уявляєш **пупом**, // На світі **безліч** таких, як ти. – He looked at me **as if I had no worth**. // I saw **his eyes were empty** when he finally withdrew – // “Why do you see yourself the **center of the earth**? // There are **many millions** just like you” [13, p. 80-81].

У паралельних текстах інтерпретація концепту *гідність* здійснюється через актуалізацію в контексті антиномій – правда і кривда, повага і зневага, свобода і несвобода, один і безліч. Зміст концепту відтворено з трансформаціями культурно маркованих компонентів образу в універсальні. Так, експресивне *тупо* передає емоційно стриманіша перифрастична конструкція *if I had no worth* (ніби я нічого не вартий); простонародне *Очицями повними блекоти* – перифраз *his eyes were empty* (його очі були порожні); ідіому третього рядка замінено універсальним синонімічним відповідником; лексему *безліч* відтворено синонімічним *millions*. Фрагмент є ілюстрацією креативної адаптації образу українського поетичного дискурсу в англомовному під впливом свідомості цільової культури.

Завершальним строфам громадянської лірики автора властива афористичність: Бо в кожного я є своє ім'я, // На всіх не нагримаєш грізно. // Ми – це не безліч стандартних я, // А безліч всесвітів різних. – For everyone has his own style, // Not everyone can be coerced. // WE – isn't many standard I'S – // It's many different worlds [13, p. 80-81]. Графічне виділення і тире роблять смислові акценти і сприяють передачі враження першотвору.

Проблеми свободи слова і думки, які стали особливо актуальними в Україні другої половини ХХ століття і були сприйняті на Заході, знайшли своє відображення в ліриці В. А. Симоненка. Розглянемо для ілюстрації ліричну мініатюру автора, яка в перекладі А. Фр.-Чировського отримала назву “Advice for Tyrants” (Порада тиранам): *Як не крути, // на одне виходить, // слід би катюгам давно зазубрити: // можна прострелити мозок, // що думку народить, думки ж не вбить! – No matter how you twist it, // it will always be the same. // Someone should have told the torturers, methought. // You can execute the brain // where ideas were wrought, you cannot execute a thought* [13, p. 72-73].

Невеличкий за обсягом твір відбиває всю систему концептів автора, але найвиразніше проступає концепт *свобода*, що виражено асоціативно з ним пов'язаною абстракцією *думка*. Особливістю відтворення є декомпресія тексту по горизонталі, заміна експресивного дієслова *зазубрити* стилістично нейтральним *have told*, вживання застарілих слів *methought* і *wrought*, синонімічних відповідників *прострелити* / *вбить* – *execute*, *думка* – *ideas*. Відтворений образ є емоційно спокійнішим і звучить як повчальна притча.

Гуманістична спрямованість новаторських ідей Василя Симоненка проявилась у висвітленні наболілих проблем тогочасного буття: про щирість людських стосунків, сенс життя, духовну велич і духовну бідність. Образному втіленню його ідей властиве вживання оксиморону, що передає драматизм почуттів, особливо в поєднанні з афористичним фіналом. Образна об'єктивація авторських ідей в перекладі має передавати ефект оригіналу і можлива при відтворенні концептуально-естетичного ядра образу. Художні деталі образу, особливо етнокультурні реалії, зазвичай асимілюються з метою прагматичної адаптації до цільової культури. Розглянемо на прикладі реалізацію цього процесу:

Люди часто живуть після смерті: // Вріже дуба, а ходить і їсть, // Перепродує мислі підтерті // У завулках тісних передмість. – People often survive after dying: // He expires but he walks and he eats, // Selling worn-out opinions and sayings // On some stuffy suburban side streets [13, p. 84-85].

У перекладі відтворено строфу, що має форму складного речення. При цьому динамічна природа образу організується відповідно до законів нового мовного середовища і супроводжується граматичними трансформаціями, зумовленими нормами мови перекладу. Іронію і парадоксальність змісту в оригіналі й транслаті передає контрастивна лексика оксиморону, при відтворенні якого вжито: синонімічний відповідник *живуть* – *survive*; заміну ідіоми *вріже дуба* стилістично нейтральним *expires*; вираження компоненту *мислі* двома синонімічними відповідниками *opinions and sayings*.

Не втомляється спати і жерти, // На милицях за часом біжить. // Йї-право, не страшно вмєрти, // А страшно мертвому жити. – He's tired not to eat, in sleep to lie, // And after time on crutches he has sped – // But that's his right, for it's not terrible to die; // It's terrible to live when you are dead [13, p. 84-85]. Перекладацький засіб часткового калькування призвів до зниження рівня експресії шляхом заміни колоритних деталей оригіналу стилістично нейтральними еквівалентами: жерти синонімічним *eat* (їсти); йї-право ситуативним відповідником *But that's his right* (але це його право).

Людина, яка здатна бути собою в умовах тоталітарної системи, часто приречена бути самотньою подібно до ліричного героя В.А. Симоненка, котрому важко знайти духовного побратима в недосконалому світі.

А. Фр.-Чировський вважає самотність наскрізним мотивом лірики автора і присвятив цьому питанню вступну статтю до збірки власних перекладів [13, р. 13].

Послання оксиморону з паралелізмом імперативної форми в художній рефлексії стану самотності передає драматизм переживання і вразливість душі: *Не жартуй наді мною, будь ласка, // І, говорячи, не мовчи. // Нащо правді словесна маска? // Ти мовчанням мені кричи. – Don't mock me please, just this I ask, // And when talking, don't speak silently. // Oh why give the truth a word-muddled masque? // In silence you scream to me* [13, р. 86 – 87]. Наведеному фрагменту перекладу властиве лінійне розгортання через уживання перифрастичних конструкцій з додатковими словами і фразами. Прийом використано задля розкриття змісту, відтворення емоційної напруги і передачі римо-ритмічного малюнка.

Самотнім відчувається ліричний герой і від нерозділеного кохання: *Ображайся на мене, як хочеш, // Зневажай, ненавидь мене – // Все одно я люблю твої очі // І волосся твоє сумне. – You can hate and abhor and loathe me, // Be angry with me, I don't care. // I will still love your eyes so lovely, // I will still love your sorrowful hair* [13, р.78 – 79]. У перекладі вжито транспозицію першого і другого рядків, із-за чого градація емоційних дієслів на початку англомовної версії актуалізує ідею твору і сприяє нагнітання переживання. У двох останніх рядках строфи інтерпретатор використав стилістичний засіб повтору і доповнив образ очей епітетом *lovely*.

Слід відзначити, що ті твори, які відбивають душевні переживання і не мають культурно маркованої специфіки, при переході в англомовний дискурс майже повністю асимілюються, оскільки втрачають звукову образність і концептуально відображають універсальні людські почуття. І лише ім'я автора, та відтворена сила емоції вирізняють образ із поміж інших і розкривають читачеві ліризм української душі.

Важливою художньою деталлю творчої палітри В. А. Симоненка є образ бджоли. Він виникає в думках ліричного героя при зверненні до рідної землі, як один із образів природи: *Наче вчора бігав я до школи. // І садив ті вишеньки малі, // А тепер гудуть над ними бджоли // І поважні пустуни-джемелі. – Just yesterday I used to run to school, it seems. // I used to plant those cherry trees. // And now with bees the berries teem, // They are swarmed with hordes of wasps and bees* [13, р.70-71].

Синтаксична форма складного речення оригіналу трансформувалася у два простих і одне складне в перекладі, що сприяє передачі циклічної динаміки образу. Конверсія в третьому й четвертому рядках з об'єкта в суб'єкт, із активу в пасив призводить до смислового зсуву і акцентує увагу на ключовому образі вишень. Вживання семантично споріднених дієслів *teem* і *swarm* увиразнює динаміку зображення, образ джемелів замінено функціонально еквівалентним і експресивним *hordes of wasps and bees* (зграї ос і бджіл). Переклад відображає типову картину української природи, де вишні і бджоли є її символами, але алюзію з Шевченковим садком вишневим коло хати може відчувати хіба що той, хто добре знає українську культуру і поезію.

Українській ментальності властиве уподібнення явищ природи до живих істот, а тому бджоли так само, як і мухи, виступають метафорою снігу: *Ланати, білі і колючі бджоли // Неквапно кружеляють понад ним... – The white and the stinging fat bees take to flight, // Around it they sluggishly circle and swell...* [13, р. 74-75]. Образ відтворено з переміщенням компонентів і введенням дієслів-синонімів, які конкретизують зміст і посилюють динаміку зображення.

Бджола – це дуже шанована серед людей божа істота, символ мудрості, працелюбності та ошадливості, що асоціюється з сонцем і верхнім світом [15, с. 291], а тому цілком закономірно, що працьовитість простого народу прирівнюється в дискурсі автора до бджолиної: *Щоб надійно крила соколині // Вас у небі вічності несли, // Мудрості своєї по краплині // Смертні вам, як бджоли, віддали. – That you may fly on wings that never stop, // That you may soar upon eternity's eonian breeze, // Their wisdom slowly, drop by drop // The mortals gleaned for you like bees* [13, р. 62-63].

Підрядне речення мети розбито в перекладі на два анафоричні речення, які створюють інтонаційно-емоційну градацію. У структурі цих речень відбулася конверсія з об'єкта в суб'єкт, що робить образ менш стихійним і більш керованим. Перекладач відтворює анаколупф головного речення у формі інвертованого додатка, що сприяє поетичній виразності. Семантику народнопоетичного виразу *крила соколині* відтворено дескриптивним перифразом *wings that never stop* (крила, що ніколи не спиняються); словосполучення *небо вічності* в транслаті виражено інвертованим і розгорнутим *eternity's eonian breeze* (світанковий вітерець вічності), де *небо* замінено асоціативно пов'язаним із ним образом, а вжите в ролі епітета поетичне слово робить його естетично вишуканим і легким. Головне речення двох останніх рядків відтворено з заміною динамічної лексеми *віддали* на *gleaned* (збирали), що конкретизує зміст порівняння, актуалізуючи асоціативний зв'язок із роботою бджоли збирати мед.

Аби зрозуміти змінну природу образу й те, як особистість перекладача впливає на його відтворення, зіставимо далі тексти перекладів сатиричних творів В. А. Симоненка у виконанні двох інтерпретаторів: Андрія Фр.-Чировського і Марти Богачевської-Хомяк. Стилістична палітра автора виявилась надзвичайно

придатною для сатиричних творів на такі соціально гострі проблеми буття як то: бюрократизм, ідопоклонство, свобода особистості, зло тоталітаризму.

Так, викриваючи бюрократизм і вдавану вченість, автор вдається до іронії і вживає цілу низку стилістичних засобів. Комізм ситуації відчувається з перших рядків і посилюється порівнянням людини з її предком – мавпою: *Природа наша мудра від природи, // ми знаєм все, бо **осягнули все**, // і **глипає** на нас зворушено і гордо // щасливий предок – щирий шимпанзе. – *By nature our species is sagacious; // and we know all and **are masters of all that we see**. // **And thus are watched with pride and jubilation** // by our ancestor – the gentle chimpanzee* [13, p. 44-45]. Переклад уривка передає ефект ритму оригіналу і в точній послідовності відтворює рими. Останнє речення в структурі складносурядного відтворено окремим реченням із конверсією об'єкта в суб'єкт. Синтагму *осягнули все* лінійно розгорнуто контекстуальним тлумаченням *are masters of all that we see* (майстри всього, що бачимо), відтворення експресивного *глипає* стилістично нейтральним *are watched* (дивляться) робить образ більш уповільненим.*

Переклад М. Блгачевської-Хомяк є лаконічнішим, легшим і жвавішим порівняно з попереднім, у ньому менше необразотворчих слів: *Our kind is wise from birth, // We know everything since we **acquired status**' girth. // Our lucky ancestor, the chimpanzee // Looks at us in awe and glee* [11, p.77].

Паралель образів людини й мавпи завершується гіперболічним тропом, який виражає тему твору: Йому б гойдатись на гіллі рипучім // І на тропічних тішитись вітрах... // А ми підем і цілий світ научим, // Як у чорнильних плавати морях. – *He swings in trees directly from birth, // And bathes himself in tropic winds... // But we will go teach all the nations on earth // How to swim in the oceans of ink* [13, p. 44-45]. При відтворенні даного уривка мали місце: трансформація умовного способу в дійсний, модуляція частини в ціле, введення додаткової синтагми, певно для координації ритму, лінійне розгортання епітета цілий світ конкретизацією *all the nations on earth* (всі нації на землі), транспозиція компонентів гіперболи і синонімічна заміна означуваного слова.

Другий варіант перекладу виглядає доволі вільним: *He'll go on **rocking in the tropics** // While we elucidate the **topics** // Important for everyone else. // We'll instruct the world in the rudiments // Of sailing in ink wells* [11, p.77]. Строфу подовжено на рядок, що дозволило уникнути лінійного розгортання і посприяло легкості звучання і навіть запам'ятовування. Вдало дібрані еквіваленти зі звукописом асоціативно передають образ не відтвореного рипучого гілля і тропічних вітрів. Другий і третій рядки перекладу передають зміст двох наступних з дещо меншою експресією і утворений таким чином повтор сприяє увиразненню образу. Гіпербола також відтворена синонімічним відповідником, але з іншими семантичними відтінками й конотаціями. Якщо перша версія справляє враження філософського твору з повчальним змістом, то друга версія більше тяжіє до фольклору.

Іронічне звучання оригіналу досягається вживанням експресивної лексики, метафоричних висловів, стилістичних засобів повтору і градації: *Ми піднесем, ми підведем і підєм, // ми дійдемо, ми сягнемо висот!!! // Ми стільки істин вам на мить наїдимо, // що подив назавжди зацінуть рот. – *And we will raise and rise and go. // And we will reach and breach the heights!!! // And so you'll gape in simple awe, // when we reveal to you our endless fancy's flights* [13, p. 44-45].*

Членування першого речення строфи, введення повтору сполучника *and* сприяє передачі ритмомелодики, відтворює ефект повтору першотвору і компенсує не відтворений фізичний обсяг слів джерельної мови. Складнопідрядне речення наслідку дії трансформувалося в складнопідрядне речення часу з переміщенням компонентів змісту. Ідіому *зацінуть рот* відтворено засобом антонімічного перекладу і виражено функціональним еквівалентом *you'll gape in simple awe* (широко роззявите рота в простому благоговінні). Іронічна метафора третього рядка з розмовним виразом *наїдимо* відтворена засобом компенсації *we reveal to you our endless fancy's flights* (ми розкриємо вам безкінечні злети нашої уяви), що звучить дещо стримано, повчально й піднесено.

У перекладацькій версії Богачевської-Хомяк спостерігаємо вживання скороченої форми *will*, властивої розмовному стилю, добір синонімічних відповідників, стилістичну аналогію метафори з нейтралізацією просторіччя *наїдимо* в *manufacture* (наробимо) і стилістичний еквівалент ідіоми *зацінуть рот – shut up: We'll raise, we'll add, we'll go, // We'll scale the heights just so. // We'll manufacture so many truths, // That you'll shut up for good* [11, p.77]. Легкість, простота і лаконізм властиві даній версії перекладу.

Сатиричним творам В. Симоненка притаманне протиставлення добра і зла, старого і нового, свободи і тиранії, правди і кривди, щирості й лицемірства. Одним із ключових слів його поезики є *думка*, що актуалізує всю систему концептів у дискурсі автора, і передусім *свободу*. В алегоричному творі «Суд» – «The Trial» [13, p. 64-65] – «The Court» [11, p. 69] *думка* – це персоніфікований образ, що виступає в ролі підсудної. Розглянемо далі окремі фрагменти оригіналу твору та його перекладацькі версії.

Початок твору нагадує типову сцену суду в тогочасному суспільстві, бо свідчить про ставлення самого суспільства до інакомислення: *Параграфи присли біля столу, // Примітки причаїлись по кутках, // **Очима***

гострими підсудну прокололи // Цитати із багнетами в руках. – The paragraphs were seated at the table, // The footnotes by the witness stand. // And so to pierce the suspect with their eyes were able // Quotations with the bayonets in hand [13, p.64-65].

Строфа у формі складного речення відтворена двома реченнями зі збереженням кінцевих рим і передає ритмічний ефект оригіналу. Щодо компонентів змісту, то перший рядок відтворено калькуванням, експресивний вислів другого замінено ситуативним відповідником, метафоричний вислів третього рядка передано описовим перифразом з компонентом модальності, четвертий рядок перекладено калькуванням. Особливістю перекладацької версії є вживання інверсії суб'єкта і предиката, що сприяє драматичному нагнітання змісту.

Автор другої версії перекладу також прагне реалістичного відтворення образу, але вдається до інших виражальних засобів: Sections set **sternly** at the table, // Notes crouched in corners, **carefully inclined**, // Quotations with fixed bayonets **stared sharply** // At the defendant who was being tried [11, p. 69].

Перші два рядки відтворено калькуванням з додаванням лексем, що узгоджуються з контекстом, деталізують образ і посилюють його виразність. Образні компоненти наступних двох рядків зазнали переміщення, при цьому метафору *очима гострими прокололи* відтворено засобом стилістичної компенсації у формі експресивного *stared sharply* (установилися гостро), образ підсудної доповнено підрядним означальним реченням.

Завершальний фрагмент вірша розкриває причину конфлікту і звучить афористично: Вона даремно **присягала слізно**, // Що не чинила і не чинить зла... // Була у суддів логіка залізна: // Вона ні в які рамки не лізла, // Вона новою думкою була. – In vain she **shed her tears** and swore, // That evil she knew not and never had, // But iron logic's what the judges bore. // She fit no margins – THAT they all abhorred; // She was a thought – original, at that [13, p. 66-67].

Засобами відтворення наведеного прикладу у А. Фр.-Чировського стали: калькування з розгортанням емотиву *слізно* в словосполучення *shed her tears* (проливала сльози); стилістична аналогія з інверсією; перифразування з транспозицією; калькування з контекстуальним тлумаченням супроводжується графічним виділенням у формі тире й великих літер займенника **THAT** і сприяє емпатизації образу; інвертоване означення, тире й повтор займенника попереднього рядка додає сили і виразності змісту.

В інтерпретації М. Богачевської-Хомяк вирізняємо поєднання таких засобів: вживання інвертованого інтенсифікатора *did*, еліпс компонента *слізно*, анжамбеман і згортання підрядного речення другого рядка до додатка; введення оказіонального вислову, який можна вважати контекстуально й композиційно виправданим; смисловий розвиток у відтворенні третього рядка; увиразнення образу емпазою й інверсією, посилене алітерацією фонемою **n** і лаконічним звучанням фінального рядка: *In vain did the defendant swear // Her innocence. It could not matter there. // The court was logical and strict, // In no known category did she fit – // She was a new idea* [11, p.69].

Громадянська лірика Василя Симоненка дає інтерпретацію концептів зовнішнього світу в узагальнених образах людей з протилежними цінностями. Так, приміром, емоційна лексика, ефектні порівняння, просторічні вислови, поетичний синтаксис і його інтонаційне оформлення створюють настрій душевної напруги й емоційного піднесення в вірші «Монархи», який є сатирою на владу і культ особи: *Диктатори, королі, імператори, // Мліючи в димі хвальби, // Роззявляли пащі, мов кратери, // І гукали: // – Ми – символ доби. // – Хто не з нами, той проти Бога. // – Хто не з нами, той проти всіх. – Emperors, rulers, kings, and dictators // Fainting in the frankincense of praise, // Opened their mouths like huge, gaping craters, // And screamed: // – We're the symbols of the age // – Those not with us are hateful to God // – Those not with us are foes of all.* [13, p.58-59].

В інтерпретації Фр.-Чировського образ зазнає розгортання по горизонталі внаслідок введення додаткових деталей, зокрема стилістичного синоніма *rulers* (правителі) та експлікації порівняння означеннями *huge* (величезний) і *gaping* (широко відкритий). Звернімо увагу на добір лексичних еквівалентів, оскільки вони певним чином виявляють світогляд і творчу манеру автора перекладу. Заміна *в димі* на *in the frankincense* (в пахошах ладану) може свідчити про зв'язок з релігією; *проти* на *hateful* (ненависний) і *foes* (вороги) про віддання переваги архаїзмам, поетичним словам і вишуканому стилю, що сприяє суворому, викривальному і водночас урочистому настрою; експресивне *пащі* відтворено стилістично нейтральним *mouths* (роти), хоча введені далі епітети частково компенсують зміст, але додають дещо інших смислових відтінків.

В інтерпретації М. Богачевської-Хомяк образ зазнає розгортання по вертикалі внаслідок додавання рядка в повторі: *Dictators, kings, emperors // fainting in the vapour of vanity // opened their muzzles, large as craters // and roared: // “We are the symbols of humanity! // Who's not with us is against God! // Who's not with us is against all! // We incarnate the era.”* [11, p.81]. Перекладач тяжіє до буквализму й послідовності у відтворенні художніх деталей, уникає нейтралізації образу вживанням лексичних еквівалентів з негативною семантикою і потенціалом внутрішньої форми. Епітет в димі хвальби відтворено стилістичним відповідником *in the*

vapour of vanity, в якому vanity (марнославство, пижа). Лексема пащі в перекладі має стилістичний еквівалент muzzles (морди, пики), посилений порівнянням large as craters (великі, мов кратери). Експресії образу додає вжитий знак оклику в конструкції з повтором. Однак, в обох версіях нейтралізовано просторіччя роззявляли нейтральним opened (відкривали).

Крім тиранів лихі люди представлені образами їхніх прислужників: Нікчемна, продажна челядь, // Банда кривляк для втіх, // Щоб мати що повечерять, // Годувала холуйством їх. – And their cheap little lickspittle servants // A band of invalids that knew what pays, // So as not to die from famine or of scurvy, // Fed the monarchs with their sycophantish praise [13, p 58-59].

Задля відтворення змісту першого рядка вжито конкретизацію словом *lickspittle* (підлабузник, підлесник) внаслідок актуалізації контексту першотвору. Введена художня деталь актуалізує зміст і сприяє повному розкриттю образу. Застарілу реалію *челядь* відтворено засобом модуляції стилістично нейтральним *servants* (слуги) з метою адаптації змісту для англомовного читача. У перекладацькій версії образ увиразнено відтінками хворобливої жалогідності і навіть трагізму завдяки вибору відповідних еквівалентів: *банда кривляк* стає бандою калік – *a band of invalids* в переносному значенні; художня деталь *для втіх* у формі обставини мети замінена ситуативним відповідником у формі підрядного означального речення *that knew what pays* (яка знає, що платить). Компонент *щоб мати що повечерять* відтворено засобом модуляції як *not to die from famine or of scurvy* (щоб не померти з голоду чи від цинги). Негативно емоційне слово *холуйство* відтворено описовим перифразом *sycophantish praise* (підлеслива хвала).

У версії М. Богачевської-Хомяк відбулася компресія форми (зменшення на рядок), спричинена імплікацією компонентів змісту: *A band of cripples serving as jesters // sell themselves for a bowl of porridge // and feed the vanity of their masters* [11, p. 81]. Фрагмент *банда кривляк для втіх* відтворено частковим калькуванням із описовим перифразом, щоб точніше передати зміст оригіналу: *a band of cripples serving as jesters* (банда калік, що служать блазнями). Для компонента *щоб мати що повечерять* дібрано вдалий стилістичний відповідник *sell themselves for a bowl of porridge* (продають себе за миску каші), який також компенсує втрату рядка. Останній рядок уривка відтворено модуляцією, що призвело до смислового зсуву і заміни лексеми *холуйство* контекстуальним *vanity* (пижа).

Образами лихих людей протиставлені образи людей з народу, зокрема символічні постаті Коперніка, Бруно, Шевченка, які уособлюють справжню велич і гідність, про що автор робить афористичний висновок у своєму творі: *Бо щире високе небо // Не підмалюєш квачем, // Бо величі справжній не треба // Спиратись на плечі нікчем.* – *For the true, the honest heavens // You just cannot paint with a brush. // For real greatness never needed // Fake idolatry as a crutch* [13, p.58-59]. Перші три рядки фрагмента відтворено частковим калькуванням, де означення епітета *високе* заміною відповідником, що уточнює зміст, *honest* (чесне), означуване слово *небо* відтворено поетичним словом у множині *heavens*, розмовний вираз *не підмалюєш квачем* обласороджено стриманим і розсудливим *you just cannot paint with a brush* (ти просто не намалюєш пензлем). Експресивний вислів останнього рядка замінено функціонально еквівалентним *fake idolatry as a crutch* (приймати ідолопоклонство за опору).

У другій версії перекладу також вжито часткове калькування з більшим тяжінням до змісту першотвору і простоти викладу: *for the sincere high heaven // cannot be painted over with a mop. // For glory, true and eternal, // does not need a prop* [11, p. 81]. Для експресивного *квачем* знайдено аналог *a mop* (швабра), образ величі доповнено епітетом *eternal* (вічний), образність фінального рядка узагальнено нейтральним *a prop* (підтримка, опора).

В еру глобалізації і постійних переміщень, можливо, єдиним способом прямого спілкування між поетами з різних культур є співіснування в одній із головних мов, яка стала універсальною мовою культури. Проникнення в інші культури через здатність знаходити спільну мову поезії дозволяє досягти розуміння між художниками, що творять у різних географічних, соціальних і мовних умовах [16].

Отже, багатство внутрішньої форми образу й особисті смаки перекладача у виборі виражальних засобів відображають нові грані буття образу джерельної культури в поетичному дискурсі цільової, коли варіативність художніх деталей не порушує його основи – системи концептів, а мовби дає різне освітлення відтворюваному об'єкту. Знання мов джерельної і цільової культур перекладачами, врахування ними екстралінгвістичних чинників, духовна спорідненість зі світом автора посприяли відтворенню концептів громадянської лірики Василя Симоненка. Відтворення в англомовному дискурсі змісту і форми поезій автора, добір функціонального ритмічного еквівалента передають властиві українській культурі волелюбність, емоційність і ліризм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bassnett, Susan. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation / Susan Bassnett and Andre Lefevere. – Cleveland – Philadelphia – Toronto – Sydney – Johannesburg : Multilingual Matters, 1998. – 143 p.

2. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов – М.: Академический проспект, 2001. – 990 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Прохоров Ю. Е. – М.: Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина, 2004. – 204 с.
5. Літературознавча енциклопедія: у двох т.: [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. – К.: ВЦ “Академія”, 2007 – (Енциклопедія ерудита). – Т. 2. – 2007. – 624 с.
6. Тарнавська М. Англомовна літературна україніка: сучасний стан і перспективи розвитку / Марта Тарнавська // Всесвіт. – 1994. – № 10. – С. 173 – 182.
7. Гончар О. Витязь молоді української поезії: Симоненко В. А. / Олесь Гончар // Поезії: Симоненко В. А. – К.: Рад. письменник, 1984. – С. 3 – 8.
8. Симоненко В. Вибране / Василь Симоненко – К.: Школа, 2002. – 253 с.
9. Poetry and Prose by Vasyl Symonenko / Vasyl Symonenko : [transl. by Mary Skrypnyk] // The Ukrainian Canadian. – June 1983. – P. 36 – 37.
10. Luckyj G. Ukrainian Literature in the 20th Century: A Reader's Guide / George Luckyj. – Toronto Buffalo London : University of Toronto Press, 1992. – VIII, 136 p.
11. Four Ukrainian Poets: Drach, Korotych, Kostenko, Symonenko / [transl. by Martha Bohachevsky-Chomiak and Danylo S. Struk]. – New York : Quixote Spring, 1969. – 84 p.
12. Poetry of Soviet Ukraine's New World: [An Anthology UNESCO]. – Paul Norbury Publications Woodchurch, Ashford, Kent : 1986. – XII, 240 p.
13. Symonenko Vasyl. Granite Obelisks / Vasyl Symonenko: [selected, transl., and annotated by Andriy M. Fr.-Chirovsky]. – U.S.A. Jersey City : “Svoboda”, 1975. – 144 p.
14. Коптілов В. В. Образне слово в контексті поетичного перекладу (На прикладі творчості М. Бажана) / В.В. Коптілов // Теорія і практика перекладу. Вип.3. – К.: Вища школа, 1980. – С.3 – 10.
15. Сто найвідоміших образів української міфології / [В. Завадська, Я. Музиченко, О. Таланчук, О. Шалак]. – К.: Орфей, 2002. – 448 с.– (100 найвідоміших).
16. Gritsman Andrey. Stranger at Home. Writing Poetry in Non-native Language [Electronic resource] / Andrey Gritsman. – The resource is available:
17. <http://www.respiro.org/Issue19/Poetry/poetrygritsman.htm>.

УДК 821.161.2.08 – 12 "18/19"

ВИКОРИСТАННЯ ОНІМНИХ ОДИНИЦЬ В ІСТОРИЧНІЙ ДРАМІ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА «СЕВЕРИН НАЛИВАЙКО»

Гранкіна О. В., аспірант

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті проаналізовано художній ономастикон історичної драми Спиридона Черкасенка «Северин Наливайко». Виявлено групу конотативно маркованих онімів. З'ясовано специфіку творчої манери письменника.

Ключові слова: поетонім, конотація, ономастикон, антропонім, топонім.

Гранкіна О. В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОНИМНЫХ ЕДИНИЦ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ДРАМЕ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКО «СЕВЕРИН НАЛИВАЙКО» / Донбасский государственный педагогический университет, Украина
В статье проанализирован художественный ономастикон исторической драмы Спиридона Черкасенко «Северин Наливайко». Выявлена группа коннотативно маркированных онимов. Установлена специфика творческой манеры писателя.

Ключевые слова: поэтоним, коннотация, ономастикон, антропоним, топоним.

Grankina O. V. ONOMASTIC UNIT IN THE LANGUAGE OF HISTORICAL DRAMA SPIRIDON CHERKASENKO'S "SEVERIN NALIVAYKO" / Donbas State Pedagogical University, Ukraine